

תזכורת על הכינוס תורה ולשון במצפה יריחו

דקדוקי מילים וחלקם בעלי שינויי משמעות בפרשת וישלח ובהפטרה, ובראשון של וישב

לב ה/יט	לְאֲדָנִי: האל"ף נחה, קרא: לְדָנִי וכן בפס' ו לְאֲדָנִי
לב ו	צָאן וְעָבַד וְשָׁפְחָה: טעם טפחא בתיבת צָאן. וְאֲשַׁלְּחָה: הו"ו קמוצה
לב ח	וַיֵּצֵר: הו"ד בצירי
לב יא	קָטְנָתִי: הטעם בטי"ת הוא גרש (אזלא גרש) ולא רביעי ¹
לב יד עליית שני	
לב טז	וַעֲרָם: העי"ן בשוא נח לא בחטף
לב יח	יִפְגַּשְׁךָ: הו"ד בגעיא (מתג) ועם זאת הפ"א בשוא נח והגימ"ל אחריה רפויה, לשיטתנו הגימל בקמץ רחב והשוא בשי"ן הוא נע ² . וְשָׁאֲלֶךָ: השי"ן בשווא נח, געיה באל"ף והלמ"ד בשווא נע, יש לקרא: וְשָׁאֲ-לֶךָ. אֲתָה: פתח באלף, מלעיל. וְלָמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ: טעם טפחא בתיבת וְלָמִי
לב כ	בְּמִצְאָכֶם: הצד"י בפתח
לב כג	בְּלִילָה הוּא: תיבת הוּא ללא ה"א הידיעה בניגוד לשתי קודמיה, יש להפריד בין התיבות שלא יישמע 'ההוא', שאז היא כן מיודעת. וַיַּעֲבֹר: בזקף קטון ³
לב כז	אֲשַׁלְּחֶךָ: געיה בשי"ן!
לב ל	וַיְבָרֶךְ: מלעיל, וכן כל 'ויברך' שבמקרא
לב לא עליית שלישי	
	פְּנִיָּאֵל: לעומתו, לב לב פְּנִיָּאֵל
לב לג	הֵיָרֶךְ: הו"ד בקמץ ובמלרע.
	בְּכַף-יָרֶךְ: הו"ד בסגול ובמלעיל
לב א	וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: טעם טפחא בתיבת וְעַל
לב ג	וְהוּא עָבַר לְפָנֶיהֶם: טעם טפחא בתיבת וְהוּא
לב ד	וַיִּרְץ: הרי"ש בקמץ (חטוף) קטן
לב ו עליית רביעי	
לב י	אֶל-נָא אִם-נָא נָא: הראשון מוטעם בפשטא טעם מפסיק וכן צריך להישמע. נָא השני בטעם אזלא-קדמא טעם מחבר ⁴
לב יג	וַמָּתוּ: הו"ו בקמץ

¹ בשונה מקורן וההולכים בעקבותיו. יש לציין שאין זה מנהג אשכנז-מערב כי לפני היידנהיים לא נהגו כל; הספרדים ועדות המזרח והמערב מעולם לא הטעימו ברביעי.

² יש אריכות דברים על זה בגיליון וישלח תשס"ז, כולל תשובת פרופסור יוסף עופר נר"ו. בתורה קדומה בחלק הדקדוק מובאים הדברים באריכות: טיב השווא בשי"ן ולפי זה מה סוג הקמץ, הייתה זאת מחלוקת בין בן אשר לבן נפתלי. לשיטת התמינים, הגימ"ל בקמץ קטן והשי"ן בשווא נח.

³ כך לפי ברויאר ולנינגרד. קורן וחומשים רגילים: וַיַּעֲבֹר.

⁴ הפשטא היא בסוף האות האחרונה במילה בצד השמאלי, הקדמא היא באמצע האות המוטעמת במילה.

לג יד אַתְּנַהֲלָהּ: הַנּוֹרָן בְּקִמְץ

לג יט נְטָה-נָשָׁם: גְּעִיה בְּנּוֹרָן.

קְשִׁיטָה: שִׁי"ן שְׂמַאלִית

לד א עליית חמישי

יְלָדָה: הַלַּמ"ד בְּשׂוּוֹא נַע⁵

לד ב וַיַּעֲנֶה: הִיר"ד בְּשׂוּוֹא נַח

לד ז וּבְנֵי יַעֲקֹב: בְּקִדְמָא וְאִזְלָא וְלֹא בְּמוֹנַח רַבִּיעִי⁶. כְּשִׁמְעָם: הַשִּׁי"ן בְּקִמְץ קֶטֶן.

כִּי-נִבְלָה: הַמִּילָה כִּי מוֹקֶפֶת וְאִינָה בְּמוֹנַח

לד יא וְאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ: תִּיבֵת וְאֲשֶׁר בְּמִרְכָּא וְלֹא דְרַגָּא

לד כא וַיִּשְׁבּוּ וַיִּסְחָרוּ: וְאִ"ו הַחִיבּוּר בְּשׂוּוֹא נַע, לְשׁוֹן עֵתִיד. נִקְחָ-לָנוּ: הַגְּעִיָּה בְּקוֹר"ף וְלֹא בְּנּוֹרָן

לד כט שָׁבוּ: הַטַּעַם בְּבִ"ת מִלְרַע⁷

לד לא הַכְּזוֹנָה: הַכ"ף רְפוּיָה וּבְשׂוּוֹא נַח

לה א בְּבִרְחָךְ: הַבֵּית בְּקִמְץ חֲטוּף (קֶטֶן) וְהִר"ש בְּשׂוּוֹא נַח⁸

לה ה וַיִּסְעוּ: אֲתַנַּח בְּרֹאשׁ פְּסוּק, עַל הַקּוּרָא לְקֹרֹא אֶת הַאֲתַנַּח לְלֹא הַכְּנָה שֶׁל מִרְכָּא טַפְחָא (מֵאֲרִיךְ טַרְחָא)

לה ב בְּתַכְכֶּם: כ"ף רֵאשׁוֹנָה בְּשׂוּוֹא נַע וְלֹא בַחֲטָף

לה ג וְאֲעֹשֶׂה-שָׁם: הַעֲמָדָה קְלָה בְּאֵל"ף לְמַנּוּעַ הַבְּלַעַת הַעִי"ן הַחֲטוּפָה

לה ו הוּא וְכָל-הָעַם אֲשֶׁר-עִמּוֹ: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבֵת הוּא

לה יב עליית ששי

לה יז אֶל-תִּירְאֵי: הַטַּעַמָּה מִשְׁנִית בְּתִ"ו וְהִר"ש אַחֲרֵיהּ בְּשׂוּוֹא נַע (לְשׁוֹן יְרָאָה וְלֹא רֵאִיָּה)

לה יח קָרָא-לוֹ: גְּעִיָּה בְּקוֹר"ף

לה כ קְבַרְת-רַחֵל: גְּעִיָּה בְּבִ"ת

לה כב וַיִּלְךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת-בְּלֵהָהּ פִּילָגְשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל: יֵשׁ לְקֹרֹא: וַיִּלְךְ רְאוּבֵן

וַיִּשְׁכַּב אֶת-בְּלֵהָהּ פִּילָגְשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל⁹

לה כג וַיְהוּדָה: הוּא"ו בַּחֲרִיק מִלֹּא וְאִין לְהַשְׁמִיעַ שׂוּוֹא נַע בִּיר"ד

לה כט וַיִּאָּסֶף: בְּמַלְעִיל וְכֵן הַדְּבַר בְּכָל הַמְּקָרָא כּוּלוֹ (בְּמוֹבֵן מִיתָה)

לו ג בְּשִׁמְתָּ: הַקִּמְץ בְּבִ"ת הוּא רַחֵב, וְהַשׂוּוֹא בְּשִׁי"ן נַע, כֵּן הַדְּבַר גַּם בְּהַמְשַׁךְ הַפְּרָק

לו כ עליית שביעי

לו כה-כו דִּשְׁוֹן-דִּישְׁוֹן: כְּאִשֶׁר הַדְּל"ת בַּחֲרִיק חֲסַר, הַשִּׁי"ן בְּחֹלֶם וְכִאִשֶׁר הַדְּל"ת בַּחֲרִיק מִלֹּא, הַשִּׁי"ן בְּקִמְץ

⁵ הקורא בנח (בקריאה המשווה קמץ לפתח) משבש את משמעות הכתוב

⁶ לדעת ברויאר התחלף לדפוס ונציה הטעמת פסוק זה בהטעמת פס' כז בְּנֵי יַעֲקֹב.

⁷ הקורא במלעיל משנה משמעות.

⁸ הטעם כאן נקרא מתיגה זקף הוא מורכב מ"מקל" או אזלא בהברה הראשונה וזקף במקום הטעם (יש כינויים אחרים כמו "מקל" או "דרבן").

⁹ ישנם מנהגים אחרים [כמו בקרב התוניסאים היום] הנוהגים לקרוא את שתי מערכות הטעמים אך אין זה שונה מטעם עליון ותחתון הנהוגים בעשרת הדברות

לו לא מִלֶּךְ-מֶלֶךְ: למ"ד ראשונה בקמץ קטן

לו לג מִבְּצָרָה: הבי"ת בקמץ קטן

לו לו שִׁמְלָה מִמְשַׁרְקָה: בשתי התיבות השי"ן שמאלית

לו מ מפטיר

הפטרה עובדיה א-כא:

ג הַשִּׁיאָדָּ: בשי"ן ימנית

ה אִם-שׁוֹדְדֵי לַיְלָה: טעם נסוג אחור לשי"ן, הדל"ת אחריה בשוא נע¹⁰. הָלוֹא יִשְׁאִירוּ

עֲלֵלוֹת: טעם טפחא בתיבת הָלוֹא

ט יִפְרֹת-אִישׁ: געיה בכ"ף

י וְנִכְרְתָּ: מלעיל

יא עֲמֻדָּ: המ"ם בגעיא ובקמץ רחב, הדל"ת בשוא נע

יב וְאֵל-תָּרָא: במלעיל. נִכְרְוּ: הנר"ן בקמץ קטן

טו יַעֲשֶׂה לָךְ: טעם נסוג אחור לעי"ן

טז וְלָעוּ: הטעם בעי"ן מלרע.

יז וְהָיָה קֹדֶשׁ: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה

כ צַרְפָּת: הצד"י בקמץ רחב, הקריאה צורפת מוטעית, הר"ש בשוא נע. יִרְשׁוּ: הי"ד בגעיא-מתג ובחירק

מלא¹¹ והר"ש בשוא נע

ראשון של וישב:

לז ג כִּי-בֶן-זְקֵנִים הוּא לָוֹ: יש להקפיד על מקום הטפחא בתיבה הוּא¹². וְעֲשֶׂה לָוֹ: הטעם נסוג

לעי"ן, מלעיל

לז ד שני במנחת שבת

לז ז מְאֻלְמִים: למ"ד דגושה ובשווא נע וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאֱלֹהֵי:

לז ח שלישי במנחת שבת

לז יא וְאָבִיו שָׁמַר אֶת-הַדְּבָרִ:

נפתח בדברי הרב חנן אריאל נר"ז בשבת החלוקה היהודית לסדרים ובגנות החלוקה הנוצרית לפרקים.

¹⁰ כך מציינים המדקדקים הקדמונים. מכאן ששוא הדומות אחרי תנועה קטנה הוא בדרך כלל נח.

¹¹ כתיב מלא או חסר במקרא אינו משנה את דקדוק המילה, במקרה שלנו, השווא ברי"ש כדין השווא הבא אחרי תנועה גדולה. הקורא בשוא נח משנה משמעות.

¹² אין לנסות "לאזן" במספר הברות בין התיבות המוטעמות מרכא וטפחא (מאריך וטרחא)

הסדרים: החטא כמשבר בתוך תהליך צמיחה; הפרקים: החטא כעומד בפני עצמו. החלוקה לפרקים מדגישה את החטאים, והיא מייחדת להם פרק נפרד כאומרת שהם עומדים בפני עצמם ואין להם תקנה כך פרק ג' בבראשית עוסק בחטא אדם הראשון ופרק ל"ב בשמות עוסק בחטא העגל. ואצלנו, פרק ל"ד העוסק במעשה דינה פותח בפסוק וַתֵּצֵא דִינָה וּמַסְתִּימִים בַּפְּסוּק וַיֹּאמְרוּ הַכּוֹזֵבִים יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחֹתָנוּ. חלוקה זו מעצימה את הכישלונות ומסתירה את האפשרות לתקנם מעיני הקוראים.

גישת התורה המשתקפת בחלוקת הסדרים שונה ממנה לחלוטין. המעיין בכתובים ימצא כי לפני כל כישלון ישנם פסוקים העוסקים בעוצמתו הרוחנית של האדם ובאמון שה' גותן בו. לאחר הכישלון מתארת התורה את ההתמודדות עמו ואת הדרך לתיקון ולתשובה. וכך מעשה דינה איננו עומד לעצמו בחלוקה לסדרים. הסדר פותח בפסוק וַיִּבְלָא יַעֲקֹב שְׁלֹם יַעֲקֹב שֶׁלֶם בְּרוּחוֹ וּבְגוּפוֹ אִף שֶׁהִתְגַּוַּר אֲצֵל לִבְנֵי. לאחר מכן מופיע מעשה דינה, אך הסדר אינו מסיים בו אלא ממשיך בתיקון: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה כִּת־אֵל... וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב... הֲסָדוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַזָּכָל... וְהִסְתַּחֲרוּ וְהִתְחַלְּפוּ שְׂמֹלֹתֵיכֶם. וְנִקְמָה וְנִצְעֲלָה... וְאָעֲשֶׂה־שָׁם שָׁם מִזְבֵּחַ.

המרחב הלימודי ששורטט על ידי חז"ל בחלוקה לסדרים מביא לידי ביטוי את התהליך השלם המכיל את כל החלקים הללו.

הבטוח הארץ ליעקב כתיבה בפסוק ד'. מימוש ההבטחה נבחר לפתוח שני סדרים:

בַּיּוֹשֵׁעַ רֹאשׁ סוּדָר יִזְכָּר הוּא לְיִשְׂרָאֵל אֶת־קֵל־הַיָּרֵךְ אֲשֶׁר וַיִּשְׁעֵה לְתֵת לְאַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב כִּי-

וּכְרִמְיָהּ רֹאשׁ סוּדָר יִזְכָּר הוּא אֶת־הַיָּרֵךְ הַלֵּאָה אֲשֶׁר־נִשְׁבְּעָה לְאַבְרָהָם לְתֵת לָהֶם אֶרֶץ וְצֶחֶב וְדָבָר.

ורשי כספר שמאל וסדר ג' עוסק בג' סוכות אח קיום והבטחה (ג' מראש סדר ד' כמלכיים: "ככל אשר ייטיב את ישראל.

כשיבנה בית עולמים כימי שלמה, ותהא טובתם של ישראל שליטה, כמה שנאמר יהודה וישראל רצים בתול

אֲשֶׁר־עָלֵיהֶם לְיָב (אֲבָלִים וְאֲנָשִׁים וְאֲנָשִׁים) (מלכיים האו"). הבטחה זו היא מקור ראש סדר כו' כמלכיים: וְיִזְכָּר הוּא אֶת־הַיָּרֵךְ

וְיִזְכָּר הוּא אֶת־הַיָּרֵךְ אֶת־אֲבָרָתָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב... היא גם בסיום תמילתו של מיכה הנביא בסיום נבואתו: תִּפְתָּן אֶפְסָה

לְיַעֲקֹב הַסֵּד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבְּעָה לְאַבְרָהָם מִיַּד יְיָ וְתִי עֵשֶׂה, רֹאשׁ סוּדָר י"ב.

בפסוק ד' ישנה פסקה באמצע הפסוק להדגשת אהדת בני יעקב. הציו השני של הפסוק עוסק באהדות ויהי בני-יעקב

שְׁנֵים עָשָׂר: מִבֵּד אִדָּה הוּא מְחוּבָר לְחֻלְקוֹ הַרְאִשׁוֹן בִּי מְחוּבָר הַחֲמֵשׁ, וּמְחוּבָר, הוּא פוֹתַח פְּרִשָׁה חֲדָשָׁה הַעֲסָקָה

בְּמִתְחַלְלָתָם שֶׁל בְּנֵי יַעֲקֹב. עַךְ הַמְחִיר נִקְבַּע גַּם בְּרֹאשׁ סוּדָר י"ח בְּתַהֲלִים: וְרֹאשׁ בְּנֵים לְבִנְךָ שְׁלֹם לְיִשְׂרָאֵל:

פְּתַח סוּדָר הַיָּרֵךְ הֵיכַל נִטָּף לַעֲיוֹן הוּא בְּמִתְחַב שִׁירָצִים הַסְדְּרִים, הַיָּלֵל שְׁנֵים יָקָד וְלִמָּה אִם נִשְׁעָה. כְּתוּב בְּרֹאשׁ

סוּדָר כִּי שֶׁהַחֲלֻקָה הַזֹּהֶה לְפָרְקִים חִיבָרָה אֶת יִצְחָק אֲבִינוּ יַחַד עִם יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי יִשְׁמָעֵאל פְּרָק כ"ה, וּבְנִיגוּד

לְחֻלְקָת הַסְדְּרִים, וְשֶׁהַ לְבָנֵי יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב בְּנֵי יִצְחָק? הַחֲלֻקָה לְפָרְקִים יִיחָדָה אֶת פְּרָק ל"ד בְּבִרְאשִׁית לְחֻלְקָת עָשׂוֹ.

מִפְּתִיעַ גִּלּוּת שֶׁהַחֲלֻקָה לְסוּדְרִים חִיבָרָה אֶת פְּרִשָׁה ט"ז בְּבִרְאשִׁית הַפּוֹתַח בְּבִחִירָתָם שֶׁל שְׁנַיִם עֲשָׂר הַשְּׂבָטִים וְיִזְכָּר

כִּי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר, עַם פְּרִשָׁה ע' שֶׁמְחַלְלָה וְלִמָּה חֲלֻקָת עָשׂוֹ הוּא אֲשֶׁר שֶׁחֲמַנְטֵי לֹא רָצוּ לְהַעֲבִיר רֹאשׁ סוּדָר

לְחֻלְקָת עָשׂוֹ, שֶׁהַעֲבִיר בָּהֶם מִנְעָם, וְעִיִּן רִשִׁי לַעֲיוֹן לְגַאֵם עַם יִתְבָּן שֶׁפְּרִשָׁיוֹת אֵלּוּ קוֹבְצוּ יַחַד לְאוֹר רִבְוֵי הַתּוֹרָה אֲתָם

עֲבָרִים בְּגַבִּל אֲתָרְכֶם עַךְ עָשׂוֹ (דברים ב'ג), וְכֵן הַאִיסוּר: לֹא־תִתְעַב אֲדָמִי כִּי אֲדָרְךָ הוּא (שם ה'לג). כְּשִׁינְקָב נִפְרָד מִעָשׂוֹ

הוּא מְכַשֶּׁר: עַיִן אֲשֶׁר־אֵבָא אֶל־הַיָּד שֶׁעֲבָרָה, הַמְרִישׁ שֶׁמְבִיא רִשִׁי מִקְשֵׁר הַבְּטָחָה זו לַפְּסוּק שֶׁנִּקְבַּע לְרֹאשׁ סוּדָר ט'

כְּתוּב עֲשֵׂה יָדָי יָדָי כִּי־הַמְשִׁית, שֶׁנִּאֲמָר וְעָלָה מִשְׁפָּחָתָם בְּהָר צִיּוֹן לְשֹׁשׁ אֶת־כָּר עֲשֵׂה וְהִתְהַלַּךְ הַאֲלוֹכָה

מִדְּבַר אֲבִי מוֹדֵי: בְּתוֹרָה יִשְׁנֵם שְׁנַיִם עֲשָׂר סוּדְרִים עֲשָׂרִים שִׁישׁ בָּהֶם ח"י פְּסוּקִים אִם סוּדָת, וְיִשְׁנֵם בְּתוֹרָה הַפְּשָׁה סוּדְרִים

וּבָהֶם 70 פְּסוּקִים אִם יִתֵּר, הֵם – סוּדָר פ' בְּבִרְאשִׁית וּב' 72 פְּסוּקִים וְסוּדָר כ"ה בְּשִׁמּוֹת וּב' 70 פְּסוּקִים, וְסוּדָר כ"ו בְּשִׁמּוֹת

וּב' 82 פְּסוּקִים, וְסוּדָר ב' בִּיקְרָא וּב' 72 פְּסוּקִים, וְסוּדָר כ"ב דְּבָרִים וּב' 77 פְּסוּקִים, מְבִאִים אֵין סוּדְרִים קְשָׁרִים וְיִשׁ

בָּהֶם שְׁלֹשָׁה סוּדְרִים שִׁישׁ בָּהֶם יִתֵּר שְׁבָעִים פְּסוּקִים, וְאֵלּוּ הֵם – סוּדָר ט' בְּהַדְּשָׁע וּב' 77 פְּסוּקִים, וְסוּדָר א' בְּשִׁעִיָּה וּב' 81

פְּסוּקִים, וְסוּדָר א' בְּתוֹחֵלַת חֲרִי עֲשֵׂר בְּהַדְּשָׁע וּב' 74 פְּסוּקִים.

סוּדְרֵי הַנְּבִיאִים אֲחִיכֶם בְּדָךְ כָּלֵל, מְסוּדֵי הַמִּתְחָה. אוֹרֶךְ סוּדָר מְבַרְצֵעַ בְּתוֹרָה הוּא כ-38 פְּסוּקִים, אוֹרֶךְ סוּדָר מְבַרְצֵעַ

בְּנְבִיאִים הוּא כ-45.5 פְּסוּקִים. (אִם אֲנִשֵּׁר לִדְבִי עַל אוֹרֶךְ סוּדָר מְבַרְצֵעַ בְּתוֹחֵלַת כָּלֵל הַפְּתוּחַ הַגּוֹחַל שֶׁל הַמְנוּחִים, אוֹרֶךְ סוּדָר

מְבַרְצֵעַ כְּתוּחִים הוּא 133 פְּסוּקִים, אוֹרֶךְ סוּדָר מְבַרְצֵעַ בְּגִילּוּחַ אֲמִתּוֹ הוּא 33.4 פְּסוּקִים.)

וְהַיָּאֵר לִי שֶׁהַאִיִּים אֶת סוּדָר כ"ה בְּשִׁמּוֹת הַאֵת סוּדָר כ"ב בְּדָבָרִים וְהַאֵת סוּדָר א' בְּשִׁעִיָּה וְהַאֵת עֲשֵׂר

כִּי לְמַעַב בְּעוֹתֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. בְּסוּדָר כ"ה בְּשִׁמּוֹת מְתוּאָר מְעַשֶׂה הַעֲגָל, וּבְסוּדָר ב' בִּיקְרָא יִשְׁכַּח חִמְשִׁים וְשִׁלֵּשׁ לְשׁוֹנֵת

הַחֵטָא, וּבְסוּדָר כ"ב דְּבָרִים נִמְצְאָה הַחֻכְמָה וְגַם סוּדָר א' בְּשִׁעִיָּה וְסוּדָר א' בְּתוֹרָה עֲשֵׂר הַאֵת דְּבַרֵי תוֹכְחוֹת. הַאִיִּים אֶת

סוּדָר פ' בְּבִרְאשִׁית וְסוּדָר כ"ו בְּשִׁמּוֹת וְסוּדָר ט' בְּהַדְּשָׁע כִּי הַיִּשְׁעֵי בָּהֶם מְעַם. סוּדָר פ' בְּבִרְאשִׁית כּוֹלֵל רִשְׁמֵת לְשׁוֹנֵת, וְסוּדָר

כ"ו בְּשִׁמּוֹת הוּא הוֹרָה עַל מַה שִׁירָצֵעַ מְסוּדָרוֹת תּוֹרָה וְהַזֵּוֹת, וְסוּדָר ט' בְּהַדְּשָׁע הוּא רִשְׁמֵת עֲרִים.

וְקָוָה אֶת הַסְדְּרִים כְּשֶׁהַעֲבִיר בָּהֶם רַב. כִּי הַסְדְּרִים פּוֹתַחִים בְּתַהֲלֵלַת עֲיוֹן חֲשׁוֹב אִם בְּמִסְקָם טוֹב (אִם בְּמִסְקֵים טוֹבִים שִׁישׁ

לְלַמֵּד אוֹתוֹ וְלֹאֵר אוֹתוֹ וְלִשְׁנֹן אוֹתוֹ וְלִדְרֹשׁ אוֹתוֹ בְּבִבֵּר.

[גַּם סוּדָר ל"ב אוֹרֶךְ יִחְסִית כִּי צִירָטוֹ ל"ז אֶת 43 פְּסוּקֵי תוֹלְדוֹת עֲשִׂיר שֶׁהַעֲבִיר בָּהֶם מִנְעָם וּכְדִבְרֵי רִשִׁי בְּמִתְחַלְלַת סוּדָר ת' וְיִשְׁב.

דפי בר-אילן וישלח פג

”ארצה שעיר שדה אדום” – מגוריו וקבורתו של עשיו

כתבו במשותף **זאב ארליך** חוקר ארץ ישראל ומדריך בכיר, עופרה **שלום קולין** חבר בקהילת "נחלת אופיר", אפרת

מוקדש לע"נ זאב פרלס ז"ל, נפטר במוצאי שמחת תורה השתא פג. פרופסור לקרדיולוגיית ילדים, אדם צנוע, איש של אהבה – לאדם, לדעת, לתורה ולארץ ישראל.

מהפסוק הפותח את פרשתנו ניכר שיעקב אבינו ידע היכן מקום מגוריו של עשיו אחיו: **”וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֲרָצָה שְׂעִיר שְׂדֵה אָדוֹם”**. הוא לא שלח כעת את מלאכיו לברר היכן גר עשיו, אלא שלח אותם היישר למקום מגוריו הנוכחי של עשיו: **אֲרָצָה שְׂעִיר שְׂדֵה**

אָדום. אולם בחלקה האחרון של הפרשה, בפתיחת הפירוט של תולדות עשיו, הכתוב מציין שעשיו עבר לגור בהר שעיר רק לאחר שיעקב כבר התגורר בסמוך אליו (בר' לו:ז-ז):

וַיֵּקַח עֵשָׂו אֶת נְשָׁיו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת כָּל נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל בְּהֵמָתוֹ וְאֶת כָּל קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו. כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רַב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגֹרֵיהֶם לְשִׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם. וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שְׁעִיר, עֵשָׂו הוּא אָדום.

אם כן, מתי עבר עשיו לשעיר? האם לפני חזרתו של יעקב לארץ כנען, כמשתמע מתחילת הפרשה, או אחרי שיעקב התבסס בארץ כנען ו"היה רכושם רב משבת יחדו", כמשתמע מסופה? זאת ועוד, מדוע בכלל שלח יעקב מלאכים לעשיו, אם אחיו עבר להתגורר בארץ אחרת ואיננו נמצא על ציר תנועתו המתוכנן של יעקב משכם למגורי אביו שבחברון או בבאר שבע?

הרד"ק עונה על שאלת העיתוי:
וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ – שהיה יושב בה דרך עראי קודם שבא יעקב, ועתה אחר שבא הלך משם עם כל אשר לו מפני יעקב אחיו.

כלומר, בתחילת הפרשה אלו המגורים הזמניים, ואילו בסופה מדובר במגורי קבע. אברבנאל הסכים לחלוקה זו בדרך שונה מעט:

ולכן ראוי שנאמר לישב שני הפסוקים: שקודם בוא יעקב היה עשו שגור ללכת בשעיר מבלי נשיו ומקנהו, כי תמיד היה בארץ כנען. ואולי היה שעיר ארץ ציד.
לדבריו, מגורי עשיו הקבועים היו בארץ קודם שהגיע יעקב לחברון, ושעיר הייתה לו רק מקור פרנסתו. רק לאחר בוא יעקב לכנען עבר עשיו עם משפחתו להר שעיר. גם המלבי"ם סבור כך:

בתוך כך חזר עשו משעיר וגר אצל אביו, ובעת שבא יעקב אל אביו מצא שם את עשו ולא חזר לשעיר עד אחרי מות אביו.
אם כן, פרשנים אלו ענו על שאלת העיתוי של מעבר עשיו להר שעיר, אך לא מצאנו מענה לסיבת הפחד של יעקב, שהרי הדרך חזרה לכנען אינה עוברת בהר שעיר.
הרמב"ן היה הראשון להציע פירוש שונה, הנסמך על פרמטרים גאוגרפיים. בפסוק הראשון בפרשה הוא כותב:

"אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֶרְצָה שְׁעִיר" – בעבור היות נגב ארץ ישראל על ידי אדום ואביו יושב בארץ הנגב, יש לו לעבור דרך אדום או קרוב משם, על כן פחד אולי ישמע עשו, והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו.

דהיינו, יעקב סבר שאביו גר עדיין בבאר שבע, ולכן יש לפרש כי המיקום של "אֶרְצָה שְׁעִיר שְׂדֵה אָדום", ששם גר אחיו, הוא סמוך לחלק הדרומי (נגב) של הארץ שבו גר יצחק. יעקב שיער שהדרך למגורי אביו מובילה ("יש לו לעבור") דרך "אֶרְצָה שְׁעִיר שְׂדֵה אָדום", או בסמוך לשם, וזו הסיבה לפחדו מעשיו: "על כן פחד אולי ישמע עשו, והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו".

הרמב"ן ממשיך את פרשנותו הגאוגרפית באשר להעתקת מגורי עשיו. הוא סובר שעשיו גר בחברון בעת שיעקב הגיע לשם, לאביו. בפירושו לפסוקים ז-ח הוא מפרש את הביטוי "אֶרֶץ מְגֹרֵיהֶם" כחברון: "זלא יכלה ארץ מגוריהם" – טעמו (=פירושו) עיר מגוריהם היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק".¹³

חקר שמות (טופונומיה)

ארץ ישראל נכבשה אמנם בידי כובשים שונים, שחלקם נעלמו מהארץ או מבמת ההיסטוריה, אך שמות המקומות נשארו כמעט ללא שינוי. אמנם חלק מהכובשים הקנו למקומות שמות חדשים, כמו 'איליה קפיטולינה' לירושלים, אך ברוב המקרים השמות הקדומים נשתמרו. בהמשכיות של שמות המקומות (אף בשינויים קלים) יש עזר רב בהבנת ההיסטוריה המקראית.¹⁴ מהתנ"ך אנו מכירים שמות זהים למקומות שונים בארץ, חלקם בתקופת זמן זהה וחלקם בתקופות שונות. דוגמאות לכך הם 'הר הכרמל' והישוב 'כרמל'; 'בית לחם' שבגליל וזו שביהודה; 'אפק' בשרון, ביהודה, במטה אשר ובגבול ארם. לפיכך נשאל, אם שעיר הוא שם מקום ספציפי או אולי תיאור גנרי של אזור או מקום?

1 באיגרתו מהארץ לבנו שבספר הרמב"ן כותב: "בירושלים עיר הקדש אני כותב לך ספר זה... אשר פני מועמדות ללכת לחברון עיר קברות אבותינו להשתטח כנגדם ולחצוב לי שם קבר ב"ה". מכאן שהרמב"ן התכוון לצאת מירושלים ולהגיע לחברון. גם אם לא הגיע לחברון עצמה ולא חצב לו שם קבר, נראה מדבריו שבפירושו ובאיגרתו, שכבר בספר חקר את פרטי הארץ, ובוודאי בעת שהיה בה התבונן סביבו, ראה את הארץ, שם לב לפרטים, וניסה להתאים את אשר ראה לשמות המקומות שבפסוקים השונים ('יעקובס וי' עופר כתבו על התוספות שהכניס רמב"ן בפירושו לאחר בואו לארץ. ראו: תוספות רמב"ן לפירושו לתורה שנכתבו בארץ ישראל, ירושלים עג).

2 ראו אהרוני, ארץ-ישראל בתקופת המקרא, גאוגרפיה היסטורית 2, ירושלים תשמ"ח, עמ' 97-101, ועוד.

אָדוֹם" שב"אַרְצֵה שְׁעִיר"²², הנמצא באזור חברון. זאת בדומה למובנו של הפסוק "שְׂדֵה עֶרְוֹן אֲשֶׁר בְּמִכְפֶּלֶה אֲשֶׁר לְפָנַי מִמְרָא (בראשית כג, יז)". דהיינו: "שְׂדֵה אָדוֹם" הוא השדה השייך למשפחת אדום ונמצא באזור "אַרְצֵה שְׁעִיר". אזור זה היה סמוך לחברון, על הדרך שבה הלכו האבות משכם לחברון וחזרה, ועל כן שלח יעקב מלאכים לבית עשיו שבאזור חברון, בסמוך למגורי אביהם יצחק. רק לאחר הגעת יעקב ומשפחתו לחברון, ואי יכולתו של האזור לפרנס את המקנה של שניהם, העתיק עשיו את מגוריו ממקום זה הנקרא "אַרְצֵה שְׁעִיר", ל"הַר שְׁעִיר" הנמצא באזור הדרום-מזרחי (או דרומי) לבאר שבע. ע"כ זאב ארליך ושלום קולין בדפי בר-אילן.

בן לאשרי. וישלח יעקב מלאכים. פירש"י מלאכים ממש. וכבר תמחו המפרשים על תיבת 'ממש' להבין הכוונה²³. ונראה לענ"ד, דאמרו רז"ל (אבות ד:יג) העושה מצוה אחת קונה ובורא לו סניגור, והיינו מלאך טוב שמליץ עליו, והנה כמו שאנחנו רואים בגשמיות, שאם אשה חושבת ומסתכלת בהריונה באיזה דבר, אזי יכול הוולד להיות דומה לאותו דבר, ולא שוה להוריו, וממילא אין לו ממנו נחת רוח. כמו כן במלאך הרוחני הנברא ע"י מצות האדם, שאם עשה המצוה בלי חיות אלא כמצות אנשים מלומדה, או לשם פְּנִיָה, אז נעשה המלאך הנברא מזאת המצוה בעל מוס באיזה אבר, ואם האדם מצפה שיהיה לו ממנו איזה שום תועלת, הרי זה לשוא, כי אין בו ממש. וזה שפירש"י דמה שאמר הכתוב ששלח יעקב מלאכים שיושעוהו מצרת עשו, דזה היה מלאכים 'ממש', שאותן המלאכים שעשה יעקב במצוותיו היה בהם 'ממש', ויכלו לעזור לו.

וישלח. אותיות זי שלח, רומז לאומרם ז"ל (ב"ר ע"ח) הובא ברש"י עה"פ "זתעבור המנחה על פניו", דיעקב היה שרוי בכעס שהוצרך לשלוח כל זה לעשו. וזה שרמו הכתוב כאן זי' היה ליעקב, שהצטער על 'שלח', שהוכרח לשלוח מנחה לעשו.

הרב גור-אריה צור נר"ו. וישלח יעקב מלאכים לפְּנֵי אֶל-עֵשׂו אֶחָיו אַרְצֵה שְׁעִיר שְׂדֵה אָדוֹם לכאורה יש לשאול, היה לו קודם לומר ויקרא יעקב למלאכים לפניו, ואז לומר ויצו אתם לאמר וגו', ואז לומר וישלח וגו'. ומה הוא זה שברישא אמר וישלח יעקב והדר אמר ויצו אתם.

ועי' בלעומקו של מקרא בהקדמה לויצא, ששלט יעקב בג' עולמות בכח היראת שמים אשר לו, ואחד מהעולמות אשר שלט בו הוא עולם המלאכים. וכאן בא להודיענו כיצד היתה שליטתו בהם. שהפשיט יעקב את גשמיותו דרך עקבו כאדם המפשיט את עור עולתו, ומאחר שנפשט מגשמיותו, ראוי הוא לשלוט בעולם המלאכים. לכן אמר וישלח יעקב. שכן התרגום בארמית של והפשיט הוא וישלח.

וכמו שמצינו בתרגום אונקלוס על הפסוק והפשיט את-העלה ונתת אתה לנתתיה (ויקרא א, ט)²⁴ וישלח ית עלתא ויפלא יתה לאברהא.

וכן בפרשת צו (ויקרא יד, ט) על הפסוק ופשיט את-בגדיו ולבש בגדים אחרים תרגם אונקלוס וישלח ית לבושוהי וילבש לבושין אחרנין.

וזה שכתב ברישא וישלח יעקב. ובעודו שולט בעולמם, התיצבו מלאכים לפְּנֵי. וכאומרו וישלח יעקב [גשמיותו] והנה מלאכים לפְּנֵי. ועתה יאמר להם יעד שליחותם: אֶל-עֵשׂו אֶחָיו אַרְצֵה שְׁעִיר שְׂדֵה אָדוֹם. ועתה יאמר להם תכלית שליחותם: ויצו אתם לאמר: כֹּה תאמרו לְאֵדְנִי לְעֵשׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם-לְבָבִי גִרְתִּי וְאַחַר עַד-עָתָה: וְיֵהֱ-לִי שׂוֹר וְחִמּוֹר צֶאֱן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאַשְׁלָחָה לְהַגִּיד לְאֵדְנִי לְמִצְא־חַן בְּעֵינֶיךָ. ובאומרו וְאַשְׁלָחָה בזה מתחילה שליחותם. ולכן וְאַשְׁלָחָה מוטעמת בפשטא, שפושטים את כנפיהם

9 ספורנו על אתר: "אל גליל שעיר, לאותו החלק ממנו שהיה דר שם אדום".
23 בפשטות הכוונה, שלא שלח שליחים אנשים אלא מלאכי מרום.

כנאמר בדניאל: [ט, כא]: ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מעף בילוף נגע אלי כעת מנחת-ערב. ופירש רש"י: מועף ביעף. היה מועף אלי בפריחה ובטיסה. ועוד יש לומר על דרך הטעמים, ואשלקה מוטעמת בפשטא, לרמוז כנ"ל על ההפשטה מן הגשמיות באומרו ואשלקה.

ועוד יש לומר שבאומרו ואשלקה מקדים לו בזה שעתיד הוא לשלוח מן הבהמה הבקר והצאן כפי שאמר לו: ויהי-לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלקה וכל זאת כדי להגיד לאדני שרצוני למצא-חן בעיניך.

ועוד יש לומר כפירושו של אור-החיים הק':

אשר על כן בחר לשלוח המלאכים שלא יצטרכו להליכה ובמקום שהם שמה יעשו שליחותם כי כל העולם כארבע אמותם, הם עודם עומדים לפניו והם עושים שליחותם אל עשו אחיו הגם שהוא במקום רחוק, והוא אומר ארצה שעיר, ולזה לא אמר לארץ כי לא יצטרכו ללכת אלא יחזרו פניהם וידברו עם עשו ובמעמדם יעמודו ויחזרו לו התשובה והבן. עכ"ל.

פירוש: בהיות כל העולם כארבע אמות אצל המלאכים, ובהיות שאין גב למלאכים כלומר לא יראה גבם ומכל צד יראו פניהם, ככתוב: [יחזקאל י, יא] לא יסבו בלכתם, לכן, בעודם עומדים לפני יעקב, עומדים הם גם לפני עשו, ובעוד יעקב מדבר אליהם מדברים הם לעשו ובעוד מדברים הם לעשו מחזירים הם תשובה ליעקב.

ואשר על כן, בתחילה יעקב שולחם, שנאמר וישלח יעקב ובעודם לפני עשו אומר להם מה לומר לו, שנאמר ויצו אתם לאמר זה תאמרו לאדני לעשו זה אמר עבדך יעקב עם-לבן גרתי ואחר עד-ענתה ויהי-לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה, ומוסיף על שליחותו ואומר למלאכים בעודם לפני עשו: ואשלקה להגיד לאדני למצא-חן בעיניך.

ועוד יש ליתן טעם באומרו: ואשלקה להגיד לאדני למצא-חן בעיניך, מדוע ישתמש במילה קשה כגידים²⁴, להגיד לאדני, ולא באמירה רכה כמו לומר לאדני. ויש לומר שרמוז לו בזה, שאמנם פניו לשלום, אך אם יש צורך בכך אינו מהסס להילחם, ולהגיד: לא אדוני. וזה שאמר להגיד לאדני וכאומרו להגיד לא אדני.

ועוד יש ליתן טעם מדוע אמר למצא-חן בעיניך. בלשון נוכח. ולא אמר למצוא חן בעיני אדוני כפי שאמר ברישא ואשלקה להגיד לאדני. וי"ל כי אדוני מראה על ריחוק. ויעקב רוצה שהמציאת חן תהיה בהתקרבות. לכן במציאת חן אמר בעיניך. ואשלקה להגיד לאדני למצא-חן בעיניך.

אתון דאורייתא (קטע זה מספרו בית האוצר). עם לבן גרתי. ותרי"ג מצות שמרתי. בספרי אתון דאורייתא (כלל כ"ב ד"ה והנה) דייקתי, דאחד אינו נחשב חסרון, מהא דפריה ורביה נחשב בקידושין (דף לד:) למצות עשה שאין הזמן גרמא. ולכאור' קשה, דאמאי אין זה מצות עשה שהזמן גרמא, הלא אין מצוה זו נוהגת ביוה"כ לדיעות הסוברים (ר"ן יומא עג:) דה' עינויים הם מדאורייתא. ועל כרחק צ"ל דכיון דנוהג מצות פריה ורביה כל השנה מלבד יום אחד, לא חשיב חסרון, וחשיב שפיר מצוה הנוהגת כל השנה.

²⁴ תלמוד בבלי שבת פז א רבי אומר: בתחילה פירש עונשה, דכתיב וישב מלשח (שמות יט, ח) - דברים שמשבבין דעתו של אדם, ולבסוף פירש מתן שכרה - דכתיב ויגד מלשח (פס' ט) - דברים שמושבבין לבו של אדם כאגדה. ואיכא דאמרי: בתחילה פירש מתן שכרה, דכתיב וישב משה - דברים שמשבבין דעתו של אדם, ולבסוף פירש עונשה - דכתיב ויגד משה - דברים שקשין לאדם כגידיו. רש"י בפרשת יתרו נקט את הפירוש קשין כגידיו.

וענין דאחד אין נחשב חסרון, יש לומר דהוא מפאת חשבון הכולל, דהתכללות הפרטיים נחשב ג"כ לדבר אחד. [כידוע בחשבון של גימטריא, דמוסיפים מספר אחד מצד הכולל והיינו כל התיבה ביחד]. והנה המהרש"א (סנהדרין יט): כתב וז"ל הקשו המפרשים כיון דיעקב קיים כל התורה, א"כ, למה נשא ב' אחיות, דהוא דבר שעתידה תורה לאסור. ויש לומר כי אי אפשר היה לו ליעקב להינצל מאיסור ב' אחיות שעתידה תורה ליאסר, כי באמת רחל נתקדשה לו מן הדין בשכר שבע שנים וכו', אך כיון שעדיין אז באמת לבני נח לא נאסרו ב' אחיות, הרי גם לאה נתקדשה לו בביאה, ולא הוי קדושי לאה קדושי טעות, דיעקב ודאי לא היה עושה בעילתו בעילת זנות²⁵. **א"ה.** לו קרה דבר זה בזמננו, שאדם קידש אשה ובליל הנישואין בא על אחותה, הרי ברור שביאה זו אינה יכולה לקנות כי אין קידושין תופסים באחות אשה בחייה, ואשה זו נחשבת פנויה (אלא שנפסלה לכהונה לענין נישואין ואכילת תרומה). אבל כיון שזו לפני מתן תורה הרי שתיהן מקודשות ליעקב. עוד הערות על זה בהערה.

והשתא אף אם היה מגרש אחת מהם, לא היה יכול לקיים דבר שעתידה תורה לאסור, דמן התורה איזה מהן שגירש הוה ליה השניה אחות גרושתו, כיון דבאמת שניהם היו מקודשות לו, ושניהם ודאי לא היה אפשר לו לגרש. עכ"ל, וכוונתו דכיון דרק ממדת חסידות קיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה, וכאן לא היה יכול יעקב לעשות כפי מדת החסידות, דא"כ היה מוכרח לגרש שניהם.

אבל קשה דסו"ס לא קיים דין זה דאסור לישא ב' אחיות, ואיך אמר "עם לבן גרתי" ותרי"ג מצות שמרתי, הרי חסר מצוה אחת. אבל לפי הנ"ל דאחד לא חשיב חסרון, שפיר קיים תרי"ב מצות – מספר תרי"ג וזה ג"כ מפאת דחשבון התכללות חשיב ג"כ אחד. ואולי זה הטעם דהתורה נקרא "ברית", דהוא תרי"ב דרומז דקיום תרי"ב חשיבי קיום תרי"ג ואם מבטל מצוה התרי"ג נענש על העבירה ההוא, אבל תרי"ב אשר קיים יש להם שפיר מדריגת קיום תרי"ג. (בית האוצר ח"א כלל מ) **א"ה.** הלשון 'תרי"ג מצוות נראית שאין מקומה כאן. מוני המצוות חלוקים לאלו מצוות מתכוונת הדרשה בתלמוד בבלי סוף מכות, ברור שיעקב לא קיים דין יבום ודין גירושין ודין עגלה ערופה וכו'. לכאורה כוונת חז"ל המובא ברש"י, שלא עבר על איסורי התורה וקיים מצוות עשה הנוגעים לו. כך שכל החשבונאות הזו של תרי"ג והחידוש החריף שגם תרי"ב נחשבים תרי"ג הם פלפולא בעלמא.

זרע שמשון קטנתו מכל החסדים ומכל האמת וגו' כי במקלי עברתי את הירדן תזה ועתה הייתי לשני מחנות. וברש"י, "נתמעטו זכויותי ע"י החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא ויגרום לי לימסר ביד עשו. ע"כ. ויש לתמוה בדבריו, שהתחיל לומר שמתירא שנתמעטו זכויותיו, ואח"כ אמר שמתירא שנתקלקל בחטא.

ונראה לתרץ עפ"י מה שאמרו (יומא לה): אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא, שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידו ישמר (שמואל א, ב, ט). והנה כשנשא יעקב את לאה, היה בן פ"ד שנים (רש"י כט כא) ועוד, נתעכב בבית לבן שבע שנים אחרות בעבור רחל, ואח"כ עוד שש שנים בעבור הצאן, נמצא כשיצא יעקב מבית לבן היה בן צ"ז שנים. וידוע שדרך העולם שהבן ימות בפרק שמת אביו או אמו, ויצחק חי ק"פ שנה, נמצא עתה לפי טבע העולם כבר עברו על יעקב רוב שנותיו, שהרי אף אם יחיה כפי שנות אביו שהיו יותר ארוכות משנות רבקה אמו [שנולדה אחר יצחק ומתה לפניו], הרי הוא עתה בן צ"ז

²⁵ א"ה. הנחת המהרש"א היא שיעקב קידש את נשיו בדרכי הקנין בתחילת מסכת קידושין. רחל נתקדשה בעבודה של שבע שנים. אם היתה עדיין קטנה או נערה – בשכר העבודה שאביה קיבל (או נניח שגם היא נהנתה מעבודה זו); כשיעקב בא על לאה בליל הנישואין, אם לאה אינה מתקדשת בביאה זו, מתברר שהוא בא על לאה ביאה שלא במסגרת נישואין המוגדרת 'ביאת זנות'. ויעקב ודאי אינו רוצה בזה, לכן בהכרח מחשבתו היא שאם אינו בא על אשתו, הרי אשה זו שבא עליה מתקדשת בביאה זו. זו כוונת המהרש"א. השאלה עד כמה נוכל לדון בפרטי ההלכות בתקופה שלפני מתן-תורה. קידושי כסף צריכים להיות בעדים ישראלים כשרים, וזה ודאי לא היה שם. קידושי ביאה צריך שעדים ישראלים כשרים יודעים שבני הזוג מתייחדים לצורך ביאה. וכמובן גם זה לא היה שם. גם ענין הגירושין המוזכר כאן אינו יכול להיות בתנאים האלה. כי גט חייב להמסר בפני שני ישראלים כשרים לעדות.

והרי מובטח לו שלא יחטא, ואין לו כלל לירא מן החטא. אלא דעדיין יש לחשוש משום דאם היו לו זכויות הרבה, שמא יאריך ימים יותר מאביו כדאמרו (יבמות נ): זכה מוסיפין לו. ואם יוסיפו לו שנים, יתכן שעדיין לא עברו עליו רוב שנותיו, ועדיין יש לו לירא מן החטא. אולם עתה שיש לו יראה שמא נתמעטו זכויותיו, ואם נתמעטו הרי בודאי שלא יוסיפו לו חיים, ואם לא יוסיפו לו חיים א"כ כבר עברו עליו רוב שנותיו ואין לו לירא מן החטא וא"כ צריך להבין מפני מה נתיירא כלל מן החטא.

ויש לתרץ עפ"י מה שנראה מדברי יעקב, שעיקר חסדי הקב"ה עמו היה בענין הממון, וכמו שסיים בדבריו לומר כי במקלי עברתי את תירדן הזה ועתה תייתי לשני מחנות. ולכאורה יותר היה לו לתלות חסדי המקום אליו ששמרו מעשו ולבן, וי"ל דעל מה שהצילו מעשו ולבן, אין סברא לומר שינכו לו מזכויותיו, שהרי כך הבטיחו הקב"ה מתחילה וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשָׁמַרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, וכמו שפירש"י שהבטיחו כן מפני שהיה מתיירא מעשו ומלבן דבדבר שהקב"ה הבטיח אין מנכין לו מזכויותיו על כך. ולכך נתיירא יעקב עתה רק מפני ריבוי הממון שמא ינכו לו מזכויותיו.

ואם תאמר שהממון בא לו מחמת מזלו הטוב, ולא היה בזה שום נס ושום שכר כדי שיתמעטו זכויותיו משום זה, ואין לו מה לחשוש מכך א"כ, לפי זה יש לתלות כן גם על חייו שיתוספו לו שנים מחמת המזל, שהרי בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא, ואי יתוספו חייו, נמצא שעדיין לא עברו עליו רוב שנותיו וא"כ, שפיר יש לו לחשוש שמא נתקלקל בחטא. ולכן הוצרך גם לטעם של מיעוט זכויותיו וגם לטעם שחשש מן החטא, כי הדגיש יעקב לומר שעיקר פחדו מפני רוב הממון שיש לו, שבכך ימעטו זכויותיו דוכי שלא תאמר שאין לחשוש מכך כי זה בא לו מחמת מזלו הטוב, על כך הוסיף לומר שגם חושש שמא נתקלקל בחטא, וכוונתו היה לומר דאי לא שייך חשש שנתמעט זכויותיו מחמת הממון היות שבא לו מחמת מזלו הטוב, ממילא איכא החשש מהחטאים, כי ע"י המזל אפשר שיתוספו לו גם כן שנות חייו, ונמצא שעדיין לא עברו עליו רוב שנותיו ועלול לחטא, כי אין לו את הבטחת השמירה למי שעברו רוב שנותיו.

לב יט מלוא העומר. מנחה היא שלוחה לאדני לעשו. ג' במסורה. דין, ואידך 'נפתלי אילה שלוחה (בראשית מט, כא), ואידך 'והנה יד שלוחה (יחזקאל ב, ט). ונראה שירמוז מה שפירש"י בפרשת ויחי עה"פ "בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי" (בראשית נ, ה), שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן, ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה. והנה ידוע דע"י ערעור עשו במערת המכפלה, שלחו לנפתלי שהוא "אילה שלוחה", להביא השטר מכירה, ובתוך כך חושים בן דן הרגו לעשו (עי' סוטה יג). ובזה מובן המסורה, "מנחה היא שלוחה" – שנתן לו הכל במתנה, ועיד"ז "נפתלי אילה שלוחה" להביא השטר מכירה, ובזה "הנה יד שלוחה" של חושים בן דן בהריגת עשו.

לב כה הרב גור-אריה צור נר"ו דרשת וַיֵּאבֶק אִישׁ עֲמוֹ תרגם אונקלוס וַיֵּאבֶק וַאֲשַׁדְּל גברא עמיה. והשתדלות זאת. היא לדורות, השתדלות באורייתא ובצלותא. שרק ע"י ההשתדלות ברוחניות אפשר לנצח את הגשמיות של עשו. רק ע"י ההשתדלות של תְּקַל קוֹל יַעֲקֹב (בראשית כז, כב) אפשר להתגבר על חידים ידי עשו. והשתדלות זו היא עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר, עד גאולתם של ישראל הנמשלת לאילת השחר.

ועוד יש לעיין, באומרו וַיֵּאבֶק אִישׁ עֲמוֹ, מי הוא האיש. בזה"ק מובא שהוא סמאל שרו של עשו שִׁבְקֵשׁ לְהַרְגוֹ. ועוד מובא שם שהוא נוריאל או רפאל. ובתנחומא (חדש) אות ז מובא שהוא מיכאל ובב"ר (ע"ח) מובא שהוא גבריאל. ויש ליתן טעם בשינוי זהותו של האיש במדרשים השונים:

ומובא בזה"ק פרשת בא דף מ"א עמ' ב' שמשחר ילדותו של יעקב, עוד בטרם צאתו מרחם אמו מתקיים בו **וַיֵּאבֶק אֵישׁ עִמּוֹ**. הוא עשו. ולעתיד לבוא, אם זכה הרי זה מיכאל בזכות אברהם, או גבריאל בזכות יצחק או נוראל בזכות יעקב עצמו, או רפאל בזכות אדם הראשון.

וְאִי לִית לִיה זְכוּת חַיִּו, אֲזִילִי עִמָּיה אַרְבַּעַה שָׁהִם: עֹון, מִשְׁחִית, אָף, וְחִימָה, וְיֵצֵר הָרָע הוא סמא"ל לעילא מנזייהו.

זה ששנה ר' יוסי הגלילי (ברכות סא עמ' ב') תניא רבי יוסי הגלילי אומר צדיקים יצר טוב שופטן רשעים יצר רע שופטן בינונים זה וזה שופטן.

ועל פי הנ"ל, יש לשאול, והרי יעקב אדם השלם שדמותו חקוקה בכסא הכבוד, וזכה להיות איש תם יושב אהלים עוד בטרם צאתו מבטן אמו, ולא הוא הבינוני שהתכוון בו ר' יוסי הגלילי, ומה יש לסמא"ל לשופטו ולהיאבק עמו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלא יעקב נידון כאן אלא הבכורה שלקחה מעשו. שהיה זה מאבק על הבכורה, שבזה עדיין היה נחשב יעקב תלוי ועומד, כדלקמן: שהרי אמנם קנה יעקב את הבכורה מעשו, אך הקב"ה לא חתם עדיין על שטר

המכירה עד אשר צעקו בני"י אל האלקים מן העבודה במצרים. ורק כאשר התקיים וַתֵּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹקִים (שמות ב, כג), רק אז חתם הקב"ה על שטר הבכורה, ושלח את משה רבינו לפרעה לומר לו בני בכורי ישראל. וכן פירש רש"י שם על

הפסוק (שמות, ד, כב): **וְאָמַרְתָּ אֶל-פְּרַעֲהוּ כֹה אָמַר יְהוָה בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל - כֹּאן חֲתַם הַקִּבְיָה** על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו.

ועד אז תלויה היתה הבכורה ועומדת, וצריכה השתדלות בתורה ובתפילה כנ"ל. ועל זה היה המאבק בין יעקב ועשו, וניצח יעקב לפי שעה עד אשר יהיו ראויים בניו בשועם אל האלקים מן העבודה.

ועל דרך המוסר ועבודת ה', יאמר, כמובא בבעל הטורים וַיֵּאבֶק. בגימטריא כסא הכבוד מלמד שהעלו האבק עד כסא הכבוד. וכדריב"ל (חולין צא.) דאמר ר' יהושע בן לוי מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד.

ובצירוף עם התרגום שמתרגם וַיֵּאבֶק וְאֲשַׁתְּדַל, יש לומר עד כמה חביבה לפני הקב"ה השתדלות במאבק עם היצר הרע, בתורה ובמצוות. שהשתדלות זאת מעלה אבק עד כסא הכבוד.

וְהוֹיֵן בָּהּ, מה הוא אבק זה. ועל דרך הסוד והצח, יש לומר, אב"ק ראשי תיבות, יחוד ברכה קדושה, כנ"ל. שכן א' בגימטריה קטנה היא י'. ואשר על כן נקרא מַעְבַּר יַבֵּק, וכמובא בזהר חדש תיקונא קדמאה הנ"ל, מאי מַעְבַּר יַבֵּק, ר"ת יחוד ברכה קדושה.

לומר לך שכל המשתדל באורייתא ובתפילה ובמאבק נגד היצר הרע, עולה במעלות יחוד ברכה קדושה עד כסא הכבוד.

חיים קופל נר"ו.

(1) בסיום פרשתנו יש פירוט של שושלת עשו, ובסיום הקטע יש ביטוי די נדיר: **"אֵלֶּה בְּנֵי שְׁעִיר הַחַרִּי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטֵן וְשׁוֹבֵל"** (ל"ו-ב). הגמרא **במסכת שבת** שואלת: וכי רק הם יושבי הארץ, והשאר יושבי רקיע? אלא, שהיו בקיאים בישובה של ארץ וידעו היכן לזרוע כל ירק וכל פרי. (שבת דף פ"ה.).

(2) רעיון זה מביא גם **הרב יעקב משה חרל"פ** זצ"ל (חייא ראש לגולי פורטוגל, או פולין. היה ראש ישיבת מרכז הרב ורב שכונת שערי חסד בירושלים) בספרו **"מי מרום"**.

(3) **הרב שואל** על תחילת פרשת ויצא, שם כתוב: **"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. וַיִּפְגַּע בְּמִקְוֵם.. וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמִּקְוֵם .. וַיִּשְׁכַּב בְּמִקְוֵם הַזֶּה"** (כ"ח-י"א). **שלוש פעמים** בפסוק אחד מוזכרת המילה **"מקום"**, ולא מצוין, אף לא פעם אחת, מה שם המקום, כפי שמוזכר בהמשך, **"לוז"**, ויעקב שינה שמה לבית אל (פסוק י"ט).

4) **תשובת הרב חרל"פ** מבוססת על "**מציאת מקומו הראוי**". כל דבר **מתברר ממקומו המיוחד לו**, ואין הברכה מצויה אלא כשהוא על מקומו, דבר הגורם לו גם אושר רב. (5) כך מסביר הרב חרל"פ את המונח "**ויפגע במקום**". התורה מספרת על יעקב: "**ויפגע במקום**", הוא פגע והגיע למקום המיועד לו, שם יוכל להתעלות ולממש את גדולתו. (6) שם, **בחלום הסולם**, נתגלה לו החזון הנצחי: סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. (7) יעקב הגיע ללז, היא בית אל, ערום וחסר כל. אך מבחינה ערכית הוא מצא את מקומו. הוא הגיע למקום המתאים לו שבו יוכל לגלות את שיא תפקודו ויעודו **בעולם הזה**. ואישיותו תגיע להשלמה. (8) "ויפגע במקום", זה לא רק מיקום **גיאוגרפי**, אלא הכוונה להדגיש הגעתו למקום **המתאים לו** - הר המוריה מקום המקדש. (9) **בדומה**, כתב כבר **המהר"ל**, בספרו "**דבר החיים**" על פרקי אבות: "משה קבל תורה **מסיני**" (א-א) **מדוע** לא מהקב"ה? **מסביר המהר"ל** שהר סיני היה "**המקום**" של משה עוד **לפני מתן תורה**, לשם הלך לרעות את צאן יתרו, ושם קיבל את שליחותו ויעודו מהקב"ה, להוציא את בני ישראל ממצרים ולתת להם תורה. משה רעה את הצאן "**בהר האלהים**" חרבה, שהוא הר סיני, והר סיני היה **מקומו של משה**. (10) לכן **בימינו**, כשאנו מגיעים "**לצמתים**" חשובים בחיינו, בהקשר לחיינו האישיים, או לעבודה, עתים אנו "**מובלים**" למדי ומחליטים לפי ההיצע והתנאים בנסיבות המיידיות. **הדרך הנכונה** לבחור היא, מציאת **מקומו המתאים** שם נוכל לממש את "**האני הפנימי**" שלנו שמבוסס על רצון האלהים.

פִּן לְחַכְמֵי וַיְחַכְמֵי עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&p=272195#p272195&t=10317>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר גליונות <https://gilyonot.jewishoffice.co.il>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ©